

Futbolda Kayırmacılık

Yazar İrem Kavasoglu

Gönderim Tarihi: 27-Kas-2018 03:04PM (UTC+0400)

Gönderim Numarası: 1045596374

Dosya adı: Futbolda_Kay_rmac_l_k.Word.docx (50.77K)

Kelime sayısı: 7741

Karakter sayısı: 54884

1. Giriş¹

"Bir adamın var mı?" sorusu veya "adamın olacak" gibi ifadeler, Türkiye'de "adamı olmadan," sadece bireysel olarak ve liyakate dayanarak neredeyse hiç bir şeyin başarılamayacağına dair olan kanaatin göstergesidir (Kurtoğlu, 2012). Bu kanaatin toplumsal düzlemdeki görünümünü ise kayırmacılık temelli ilişkiler oluşturmaktadır. Etik dışı bir davranış olarak karşımıza çıkan kayırmacılık (Aydoğan, 2009; Saylı ve Kızıldağ, 2007) aynı zamanda evrensel bir ilişkiselliği tanımlar ve dünyanın bütün toplumlarında ve kültürlerinde kayırmacı ilişki ve taleplere rastlanır, bunu ilksel toplumlarda görebileceğimiz gibi en rasyonel şekillerde örgütlenmiş modern yapılar içerisinde de görebiliriz (İlhan ve Aytaç, 2010: 61).

Bağların kullanımını ifade eden kayırmacılık (Loewe, Blume ve Speer, 2008) "adamı olmak" bağı kurulduktan sonra gelişen, çift taraflı ilişkiye dayanarak kişilere özel muamele yapılmasıdır (Kurtoğlu, 2012). Kayırmacılık, doğası itibariyle bir grup insanın aleyhinedir, nitekim kayırmacı uygulamalarda bir kısım insanlar ötelenirken diğerleri imtiyazlı konuma gelmektedir (Erdem, 2010: 1). Kayırmacılığın pek çok türü bulunmaktadır. Bu araştırmanın kavramsal çerçevesi, nepotizm, kronizm, hemşehri kayırmacılığı ve siyasi kayırmacılık türleri ile çizilmiştir.

Bireylerin güç, mevki veya nüfuz sahibi olduklarında liyakati göz önünde bulundurmaksızın akrabalarının lehine ayrımcı uygulamalar yapması an¹⁰ una gelen nepotizm kayırmacılığın bir türünü teşkil etmektedir (Polat, 2012: 1). Nepotizm, Latince "yeğen" anlamına gelen "nepos" sözcüğünden gelmektedir (Kiechel, 1984'ten aktaran Büte, 2011a). Nepotizm bir fenomen olarak, papaların önemli hizmetlere yeğenlerini atadığı daha Ortaçağ'da fark edilir (Vveinhardt ve Petruskaitė, 2013). Kronizm ise, geniş bir sosyal fenomendir ve kayırmacılığın⁴ en yaygın biçimlerinden biridir (Berkman, 2009: 32; Khatri ve Tsang, 2003). Kelimenin kökeni 17. yüzyılda Cambridge Üniversitesi öğrencilerinin kendi aralarında kullandıkları "uzun sürecek yakın arkadaş⁴" anlamına gelen "crony" kelimesinden gelmektedir (Khatri ve Tsang, 2003). Kronizm (cronysim), bazı kişilerin yetenekleri ve üstünlükleri yüzünden değil, sadece kilit noktalardaki kişilere yakınlıkları sayesinde olumlu yönde farklı muamele görmeleri yani kayırılmalarıdır (Dağlı ve Aycan, 2010: 167). Buna "yakın kayırması", "iş-dost kayırması", "abbap-çavuş ilişkileri" de denmektedir ve bu kayırmanın sınırları olabildiğince genişler. (Aytaç, 2010a: 5).Kronizmin özel bir tür⁶ olan "hemşehri kayırmacılığı" ülkemizde yaygın olarak görülen bir kayırmacılık türüdür. Bilindiği gibi günümüzde "aynı memleketten olma", "aynı topraklar üzerinde büyüme" gibi faktörler geleneksel toplu¹arda yaygın bir şekilde kayırmacılığın bir nedeni olmaya devam etmektedir (Aktan, 2001: 57). Hemşehri olmak, insanlar arasında ortaklık ve aidiyet duygusu meydana getirir. Formel ya da enformel ilişkilerde olumlu/pozitif bir tesir oluşturur ve bu durum; dayanışma, işbirliği, desteklenme, aralanma, kayırılma, gözetilme, himaye edilme gibi eğilimlerin güçlenmesine sebebiyet verir (Aytaç, 2010b: 102). Bu eğilim⁹in ise kayırma edimini doğurması mümkündür.Son olarak siyasi kayırmacılık kavramı kısaca, partilerin iktidara geldikten sonra kendilerine yakın buldukları kişileri yönetsel kadrolara atamaları (Köprü, 2007: 70) olarak tanımlanabilir. Siyasi kayırmacılıkta, siyasi gücün, menfaat elde etmek amacıyla kullanılması söz konusudur (Aydın ve Yılmaz, 2010: 43).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi kayırmacılığın özünde bir tarafın ayrıcalıklı konuma getirilmesi, diğer tarafın ise ayrımcılığa uğraması söz konusudur. Nitekim bir kişiye/gruba yapılan kayırma, başka bir kişiye/gruba ayrımcılık yapılması demektir (Erdem, 2010: 1). Dolayısıyla kayırmacılığın sağduyulu tanımı, bir çeşit ayrımcılığa işaret eder (Duran ve Morales, 2014).

Lisansüstü eğitimlerimiz sırasında Çağdaş Beden Eğitimi ve Sporun Temelleri dersinde Prof. Dr. İbrahim Yıldırım spor teriminin doğuşundan bahsederken, Eski Türkçe'de literatüründe spor karşılığı olarak kullanılan en eski terimlerden birinin yarış olduğunu, bu kelimenin ilk örneklerinin Göktürk yazıtlarında belgelenebildiğini ifade etmiştir. Yarışmanın aynı zamanda iki eşit parçaya ayırmak, eşit olarak bölüşmek anlamlarını da taşıdığını vurgularken bu durumunun yarışanlar arasında olması gereken eşitliği, eşit şartlarda yarışma anlayışını içinde barındırdığının altını çizmiştir¹. Bu ideale rağmen, eşitlik ve adillik ilkelerinin, sporun doğası ve amacı için bir ön koşul ve zorunluluk olmaktan çıktığını; aksine sporda ulaşmak istediğimiz uzak bir ideale dönüştüğünü

¹ Yıldırım, İ. (2014). Çağdaş Beden Eğitimi ve Sporun Temelleri Ders Notları. Ankara.

1 söylemek mümkündür. Nitekim Erdemli (2008: 125), eşitliğin bozulduğu, aksadığı veya bulunmadığı yerde spor olayının da bittiğine işaret eder. Spor olayının bitmesi ise, sporun birleştirici, bütünlleştirici, özgürleştirici ve dönüştürücü gücüne inanan sporseverler için sorunsallaştırılan bir araştırma konusu olarak görülmektedir.

Adil olarak yönetilmeyen bir müsabakasının spor olma özelliğini yitirdiği açıktır. Uluslararası alanyazında sporda ve özellikle futbolda kayırmacılığı (favoritizm) ve hakem yanlılığı (referee bias) ele alan pek çok çalışma vardır (Boyko, Boyko ve Boyko, 2007; Downward ve Jones, 2007; Nevill ve Holder, 1999; Nevill, Balmer ve Williams, 2002; Scoppa, 2008; Sutter ve Kocher, 2004). Fakat ülkemizdeki alanyazında, Kavasoglu, Özer ve Yenel (2016) dışında spor alanlarında kayırmacılığı ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu araştırmada, hakemlerin bazı dövüş sporlarında (wushu, muay thai, kickboks, taekwondo, güreş gibi) kayırmacı kararlar verebildiğini saptamıştır. Spor, Talimciler'in (2015) de belirttiği gibi "içinde yapılan toplumdaki ve toplumsal ilişkilerden sonuna kadar etkilenen bağımlı bir alan"dır (s.44). Bu argümandan hareketle, toplumsal evreni oldukça geniş olan kayırmacılığın (Aytaç, 2010a: 6) ülkemizde spor bilimleri bağlamında daha önce mercek altına alınmamış olması nedeniyle, sporun kalbinde duran futboldaki yansımalarını incelemenin alanyazındaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada hakemlerin, futboldaki kayırmacılığı nasıl algıladığı ve yorumladığı sorusuna yanıt aranacaktır. Dolayısıyla hakemlerin, hakem kayırmacılığı ve hakem yöneticilerinin (TFF ve MHK) hakemlere karşı yönetsel pratiklerinde ne gibi kayırmacı eğilimler taşıdığı konularındaki deneyimleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu sorulara yanıt aramak için destek bir takım araştırma sorularına yöneltilmiştir: Ülkemizdeki futbol kültürü hakemler üzerinde nasıl bir baskı oluşturmaktadır? Bu baskı unsurları hakemlerin kayırma edimlerini nasıl şekillendirmektedir? Kültürel yapımız ile futboldaki kayırmacılık arasında nasıl bir bağ vardır? Bu sorulara yanıt verebilmek adına bu çalışma, toplumsal yaşamda sıklıkla gözlenen kayırmacı uygulamaların futbol alanlarındaki yansımalarını, kayırmanın nedenlerini, boyutlarını ve türlerini, hakemlerin perpektifinden incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, katılımcıların futboldaki kayırma pratiklerini nasıl algıladıklarını ve kayırmacılığa dair neler deneyimlediklerini betimleme, inceleme ve anlamaya imkân verdiğinden dolayı nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji tercih edilmiştir. Nitel araştırma, bildik ve aşına olanı sorgulayarak araştırmacılara günlük yaşamda görünen gerçekliğin altındaki derin anlamı ve örüntüleri ortaya koymasına olanak sunarken (Erickson, 1986) fenomenoloji yaklaşımı günlük deneyimlerimizin anlamı ve doğası hakkında derinlemesine bir anlayışın kazanılmasını sağlar (Patton, 2014).

7
2.1. Araştırma Grubu: Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden, maksimum çeşitlilik, kartopu ve ölçüt örneklem yöntemlerine göre belirlenmiştir (Patton, 2014). Bu fenomenle ilgili ortak kalıpları ve kavrayışları ele alırken, futbol müsabakasının temel aktörlerinden biri olan ve ülkemizde, kayırmacılık ediminin temel eyleyicisi olarak algılanan hakemlerin bir deneyimlerini mümkün olduğunca geniş bir şekilde ele almak önemlidir. Bu bağlamda 12 eski hakem çalışma grubumuzu oluşturmuştur. Katılımcılar belirlenirken, hakemlerin yaş haddinden hakemliği bırakması, kendi isteğiyle hakemlikten sorunsuz bir şekilde ayrılması ve hakemliği çeşitli nedenlerden dolayı bitirilen bitirilen hakemlere ulaşmak, kayırmacılık fenomenine ilişkin farklı bakış açılarını ve deneyimleri ortaya koyabilmek adına ve önemli görülmüştür. Yanı sıra katılımcıların, fifa hakemi, lig hakemi ya da bölgesel hakem gibi farklı klasmanlarda görev yapmasına da dikkat edilmiştir (maksimum çeşitlilik). Bunun dışında, alanın kültürüne aşına olmanın gereği olarak düşündüğümüz en az beş yıl hakemlik deneyimi olan kişiler araştırmaya dahil edilmiştir (ölçüt). Bu katılımcılara ulaşmada görüşme yaptığımız kişilerin bizi bir diğer görüşmeye yönlendirmesinden de yararlanılmıştır (kartopu).

2.2. Veri Toplama Aracı: Araştırmada kayırmacılık olgusuna açıklık kazandırmak için, fenomeni doğrudan deneyimleyen insanlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır (Patton, 2014). Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış bireysel görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Yanı sıra birinci yazarın görüşmeler esnasında tuttuğu alan notlarına başvurulmuştur.

Görüşmelerde sorulan sorular, futbol yaşantısı, hakemlerin kayırma pratikleri, futbolun yönetim organındaki kayırma pratikleri, kültürümüz ve kayırmacılık arasındaki bağ, kayırmacılığın futbola etkileri ve çözüm önerileri gibi boyutlarda sınıflandırılmıştır. Bu görüşme soruları hazırlanmadan önce, iki eski Fifa hakeminden, spor bilimleri akademisyeni ve nitel araştırma konusunda bir uzmandan ve kayırmacılık konusunda nitel araştırmaları, kitap ve makaleleri bulunan bir akademisyenden uzman görüşü alınmış ve onların önerileri ile çalışmanın kavramsal çerçevesi dikkate alınarak sorular hazırlanmıştır. Görüşmelere başlamadan önce soruların açık ve anlaşılır olup olmadığı, yeni sorulara ihtiyaç duyulup duyulmadığının anlaşılması için pilot görüşme yapıldıktan sonra görüşmelere başlanmıştır.

Görüşmeler katılımcıların belirlediği ofis, işyeri, kafe ve otel gibi farklı yerlerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeden önce çalışmanın amacı açıklanmış, verilerin hangi amaçla ve nerelerde kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kimliklerinin gizli tutulacağı ve görüşme esnasında kullandıkları dört büyükler hariç takım isimlerinin, yönetici ve şehir isimlerinin de gizli kalacağı hakkında bilgi verilmiştir. Ve çalışma boyunca hem katılımcılara hem de katılımcıların görüşmeler esnasında söze döktüğü tüm özel isimlerde (MHK başkanları, takımların bağlı bulunduğu şehir isimleri gibi) mahlaslar kullanılmıştır. Görüşmelerden önce tüm katılımcılara onam formu imzalatılmıştır. Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Ses kaydı açıkken de katılımcılardan sesli-sözlü onay alındıktan sonra görüşmelere başlanmıştır. Araştırma için Gazi Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 77082166-604.01.02-karar nosu ile onay alınmıştır. Görüşmelerin süresi 24 dakika ile 92 dakika arasında değişiklik göstermiştir. Tüm katılımcılara ham veriler gönderilmiş, araştırmada kullanılmasını istemedikleri yerler var ise, bu kısımların analizlerde kullanılmayacağı bilgisi verilmiştir. Böylece sadece bir katılımcı kendi görüşmesinden bir kısmın kullanılmasına dair geri dönüş yapmış ve o kısım analizlerden çıkarılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi: Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimlerini ifade eder (Patton, 2014).

Veri analizine hazır hale getirilmesi için ilk olarak yapılan tüm görüşmeler kelimesi kelimesine bilgisayara aktarılmıştır. Her bir katılımcıya kod ismi verilmiş ve her bir katılımcının görüşme formu ayrı ayrı okunmuştur. İlk okumada işleminden sonra ikinci okumada, metnin kenarlarına notlar alınmış ve kodlar oluşturulmuştur. Kod defterine işlenen kodlar, birbiriyle anlamlı ve ilişkili olacak şekilde birleştirilerek azaltma yoluna gidilmiştir. Kodlar azaltıldıktan sonra anlam bakımından ilişkili olan kodlar kategorileştirilmiştir. Elde edilen kategoriler araştırmanın kavramsal çerçevesi dikkate alınarak temalar altında birleştirilmiştir. Temaların oluşturulmasına kadar geçen süreç iki ayrı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, bulguların karşılaştırma ve kontrolleri yapılmıştır. Verilerin analizinde bir başka araştırmacının kullanılması verilerin güvenilirliği için başvurulan stratejilerden bir tanesidir. Böylelikle araştırmanın güvenilirliği ve inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Araştırılan konunun hassas olması ve katılımcıların konu hakkında konuşurken kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla, hakemlik yaşantısı bitmiş 12 hakemle görüşmeler yapılmıştır. Yaşları 35 ile 56 arasında değişen katılımcılar, en az 13 en fazla 23 yıllık hakemlik deneyimine sahiptir. Bu hakemlerin 8'i FIFA hakemi, 2'si Süper Lig hakemi, biri 2. Lig hakemi ve

biri de bölge hakemidir. Fırat (lise mezunu) hariç tüm katılımcılarımız üniversite mezunudur ve bunlardan beşi ise Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ya da dönemin Spor Akademisi mezunudur. Katılımcıların hakemlik yaşantılarından önce futbolculuk deneyimleri de bulunmaktadır.

Tema 1: Kayırmacılığın Yönetsel, Sosyal ve Kültürel Tetikleyicileri

Bu temadaki bulgular, hakemler üzerindeki baskı unsurları ile hakemlerin kayırmacı edimleri arasındaki ilişki dikkate alınarak analiz edilmiştir. Temanın ortaya koyduğu bulgular tartışılırken, kayırmacılığın toplumsal kültürden etkilendiği argümanından hareket edilmiştir. Katılımcıların ortak vurgusuna göre; MHK ve dört büyük kulüp başkanlarının olumsuz tutum ve söylemleri, hakemler üzerindeki en temel baskı unsuru olarak karşımıza çıkar. Bunun dışında, saha içinde futbolcu, teknik direktörler, antrenörler ve taraftarlar; saha dışında ise medya ve kayırmacılığa yönelik hâkim kültürel değerler, hakemler üzerindeki baskı araçlarıdır. Ve katılımcılara göre bu baskılar, hakemlerin yanlış ya da kayırmacı karar verme ihtimalini arttırmaktadır. Diğer bir anlatımla baskı arttıkça hakemler adil karar vermekten uzaklaşmak zorunda kalmaktadır.

Örneğin hakemler, *hakem yöneticilerinin ya da dört büyük kulüp başkanlarının iki dudağının arasında olmak kaygısı, MHK'nin kulüpler ve yöneticilere karşı, hakemleri koruyamaması, hakemlerin özellikle dört büyükler aleyhine yaptıkları hatalar nedeniyle, ya da büyük kulüplerin yöneticileriyle yaşadıkları sorunlardan dolayı, tekrar maç alamama korkusu, adil olmayan yönetici davranışları; iktidarı elinde tutan kulüplerin (özellikle dört büyükler) düdükle astırma geleneği* (Yılmaz, Hasan, Eren, Faik, Kadir, Tekin, Hüseyin, Fırat) gibi unsurları yönetsel baskı unsurları olarak sıralamışlardır:

Ülkemizdeki kulüp başkanları ve yöneticilerinin maç sonu açıklamaları neticesinde *düdüğünü asan/asmak zorunda kalan hakemlerin olduğu bilinen bir gerçektir. Araştırmamızdaki bulgulara bakıldığında, hakemlerin mesleklerinin bu şekilde sonlanması diğer hakemler için önemli bir gözdağı olabilmektedir. Örneğin Kadir ve Yılmaz'a göre yöneticiler tarafından hakemlerin kellesinin koparılması diğer hakemler üzerinde korkuya yol açmakta ve hakemlerin hatalı ya da yanlış karar verebilmesine sebep olmaktadır:*

“Bunların (dört büyükler) kulüp başkanları bir hakemin kellesini kopartabiliyor mu kopartıyor, ama şimdi hakemler bunu bilmiyor mu, Ahmet Sanca kafasının niye koparıldığını İrem Hanım Mehmet Pamuk'un niye koparıldığını, Rifat Kale'nin (camiadan uzaklaştırılan bazı hakemlerin isimlerini sıralıyor) niye koparıldığını bilmiyorlar mı. Ben üç büyük takımla, dört büyük takımla kötü olursam benim de kellem gidebilir. Çünkü niye senin arkanda seni destekleyen insanlara güvenmiyorsun. Peki niye federasyon bana sahip çıkmadı niye Uğur Kurt'a sahip çıkmadı, Ercan Hayal, Battal Arı (MHK başkanlarının ismini belirtiyor) sahip çıkacağına kellesini kopardılar. Şimdi hakem de bunu görmüyor mu? Kendisinin önündeki abisinin kafasının nasıl koparıldığını, niye koparıldığını görmüyor mu? Salak mı hakem? Hakemler zekidir, o yüzden maça çıkarken bunun korkusunu yaşıyordur. Bugün Tozspor ile Gökspor maçı var (dört büyüklerden iki takım ismi veriyor), ben kimden tarafa olayım demiyordur ama o yaşanmışlıklar insanların bilinçaltına gider İrem hocam bilinçaltına yerleşir ve senin hatalı karar vermene neden olur” (Kadir, Eski Fifa Hakemi).

Bununla birlikte, *kayırmacılığın toplumsal hayattaki geniş evreni, hakemlerin günah keçisi ilan edilmesi - kayırmacılığın müsebbibi olarak görülmesi- hakemler tarafından kayırılmaya dair ortak kültürel beklentiler, aynaya bakma(ma)ke- kol kırılır yen içinde kalır mantığıyla kayırmacı ilişkilerin konuşulmaması, medyanın dört büyükler odaklı yayın politikası, bu kulüplerin baskısını medya aracılığıyla sürdürmesi* (Eren, Cihan, Hasan, Hüseyin, Yılmaz, Kadir, Fırat, Semih) gibi açıklamaları ise kayırmacılığın sosyal ve kültürel tetikleyicileri olarak ortaya çıkmıştır. Hakemlere göre, kayırmacı edimler toplumsal hayatın oldukça geniş bir yelpazesinde varlık göstermektedir ve buradaki örüntülerin futbol alanlarına aktarımı oldukça doğal bir sonuçtur. Örneğin Fırat, kayırmacılığın geniş evrenini ve spordaki kayırmacı ilişkilerin doğasını şu sözleriyle açıklamıştır:

“Eğitimde çocuğumuzu okula kaydederken torpil buluyoruz, hastaneye giderken doktoru torpille buluyorsun, emniyette torpil arıyoruz, adalette torpil arıyoruz. Şimdi her şeyimiz

böyle bir şey üzerine kurulmuş vaziyette. Bir müsabakada, oyuncunun penceresinden baktığın zaman, küçük ya da büyük illerde oyuncu kadroya giriyorsa, ya bir yönetici ya bir tanıdık ya bir akrabası ile kadroya giriyor. Yeteneği ya da şeyiyle değil kayırmacılıklarla oluşan bir yapı” (Fırat, Eski Bölge Hakemi).

Araştırmaya katılan hakemlerin ortak görüşlerinden biri, ülkemizde hakemlere yönelik eleştirilerin kimi durumlarda haddini aştığı ve yıpratıcı bir biçime dönüştüğü yönündedir. Hakemlere göre, mağlubiyetin temel suçlusu olarak hakemlerin görülmesi, oyuncular, antrenörler ve kulüp yöneticileri açısından kaybedişin mazeretlendirilmesindeki en kolay yollardan biridir.

Toplumun tanışık olma hâli üzerinden kurduğu geleneksel değerleri öne alarak hakemlere gösterdikleri tepki ve hakemlerin yansız-tarafsız olmaları sonucunda onları yalnızlaştırarak (ve kimi durumlarda onlara saldırarak) oluşturdukları bir ceza sistemi oluşturduğunu anlarız. Bu nedenle, toplumun kayırmacılıkla ördüğü bariyerleri aşmak da aşmamak da hakemler için ikircikli durumlar yaratmaktadır:

“Bizim zihniyetimiz, bizim kaybımız bu zihniyetten. Biz bir yere gelince herkes bizden bir şey bekliyor. Düşünün ben şimdi Toprakspor maçıma çıkamam çünkü ben Toprak Bölgesi hakemiyim ama dediğiniz gibi ben Toprakspor maçıma çıksam ben, Toprakspor maçı kaybetse herhalde beni buraya asarlar. Yani ben böyle bir şey yaşamadım ama bunun olduğuna inanıyorum çünkü Türk halkını çok iyi tanıyorum, bunun olacağına kesinlikle inanıyorum” (Kadir, Eski Fifa Hakemi).

Kayırmacılığın sosyal, kültürel ve yönetsel tetikleyicilerini analiz ederken; kayırmacılık türü edimlerin, toplumsal kültürdeki itkilerden köken aldığını, kültür içindeki meşruiyet skalasının belirleyici olduğunu; yasa ya da mevzuat ne kadar katı ve engelleyici olursa olsun, bireyler toplumsal kültürün etkisiyle o fiili/eylemi formal kurumlara taşıyabildiklerini (İlhan ve Aytaç, 2010: 68-69) dikkate almak önemlidir. Çünkü kayırmacılığa dünyanın her yerinde rastlanmakla birlikte, uygulanma derecesi, uygulanma şekli ve örgüte etkileri sosyo-kültürel yapıya göre farklılaşmaktadır (Polat, 2012: 20).

Kayırmacılık temelli ilişkinin kurulması ve sürdürülmesi için öncelikle, kültür içinde bulunan bir temanın yardımına ihtiyaç vardır; yani kültürel bir tema aracılığıyla, kişiler arasında kurulan ilişki ve/veya konumun tanımlanmış olması zorunludur (Kurtoğlu, 2012). Başka bir anlatımla, toplumun sosyal ve kültürel yapısı, himayeciliği ve kayırmacılığı beslemektedir (Bayhan, 2002). Talimciler (2015: 42) ise sporu, içinde yapılan toplumdaki ve toplumsal ilişkilerden sonuna kadar etkilenen bağımlı bir alan olarak yorumlar. Ona göre spor, içinde yapıldığı topluma bağlı ve ondan beslenen bir süreçtir. Bu noktadan hareketle, futbol alanlarında dolaşıma sokulan kayırmacı kültür kalıplarını analiz edebilmek için toplumsal yapıda kayırmacılığa nasıl bir anlam yüklediğini anlamak önemlidir. Hofstede (2001), Türk toplumunun kültürel yapısında; güç mesafesi yüksek, yüksek oranda belirsizlikten kaçınma eğiliminde ve toplulukçu (kollektivist) gibi özelliklerin ön planda olduğunu ortaya koymuştur (s152, 217). Benzer olarak Çağlar (2001) da, Türk kültürünün kendine özgü yapısı olan bir kültür sistemi olarak ele alır ve bu sistemi belirleyen temel özellikler arasında ortak davranışçılık, yüksek güç mesafesi, güvenlik merkezli olma gibi unsurların altını çizer. Polat’a (2012: 20) göre de, nepotist eğilimler sosyo-kültürel yapıyla ilgili olarak, toplumdaki güç mesafesi, toplulukçuluk düzeyi, aile bağları, akrabalık ilişkileri vb. pek çok faktörle ilişkilidir. Son olarak Sargut (2001: 185), “Türk toplumu ortaklaşa davranmayı önde tutan bir kültürün ürünüdür. Hemşehrilik ve adam kayırmacılığın kökeninde ortaklaşa davranışçı kültürü bulabilirsiniz” diyerek Türk toplumunun kültürel özellikleri ile kayırmacılık arasındaki sıkı bağı gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak ülkemizdeki gündelik yaşam pratiklerine kök salan kayırmacı davranış kalıplarının, futboldaki kayırmacı uygulamalar için elverişli bir iklim sunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, futbol alanlarında dolaşıma sokulan kayırmacı kültür kalıplarının, toplumsal yapıdaki kayırmacı ilişkilerden azade olmadığını hatırlamak gerekir. Dolayısıyla bu alandaki kayırmacı pratikler, toplumsal yapıda hemen her gün üretilen kayırmacı değerlerin, futbol yönetimindeki karşılığı olarak okunmak önemlidir.

Tema 2: Futboldaki Kayırmacılığın Nedenleri: Muktedire Taraf Olma

Muktedir taraf olma ya da gücün yanında durma, futbolda meydana gelen kayırmacılığın önemli bir nedenidir. Bu çalışma açısından güc, iki biçimde ele alınmıştır. İlki yönetsel ve örgütsel boyutu oluşturan MHK'dir. MHK, yönetim fonksiyonlarına sahip olması ve örgütsel kaynakları elinde bulundurması nedeniyle hakemler açısından önemli bir güç kaynağıdır. Gücün ikinci merkezi olarak karşımıza büyük kulüpler çıkar. Dört büyüklerin TFF, federasyon başkanı seçimlerindeki etkin rolü² ve dolayısıyla MHK'deki yöneticileri belirlemedeki fonksiyonu, büyük kulüplerin gücünü arttıran temel unsurdur. Bir önceki temada da görüldüğü gibi MHK ve büyük kulüplerin başkanları, hakemler üzerinde ciddi baskı oluşturmaktadır. Bu baskı ise kimi durumlarda, hakemlerin adil karar vermesini zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle bu iki baskı unsurunu daha yakından incelemekte fayda vardır. Aşağıdaki alıntılar hakem yöneticilerinin, hakemlerin özgür ve adaletli karar vermelerinin üzerinde nasıl bir rol oynadığını anlamamızı kolaylaştırır:

"Hakemi bir tek şey etkiler, beni yöneten yöneticilerin benim yönettiğim veya yöneteceğim (müsabakalarda), benim gibi arkadaşlarımın çaldığı düdüğe sahip çıkmaları. Onun haricinde hakemi hiç kimse etkileyemez, hakemi etkileyecek olan kurum Merkez Hakem Kurulu'dur"(Hüseyin, Eski Fifa Hakemi).

"Birisi çıkıyor diyor ki ben Tekin Elem'in hakemliğini bitiririm diyor ve bitiriyor, şimdi ondan sonra da İrem haftaya maça gidiyor, o kulüp başkanının maçına. İrem'in böyle robot gibi bir şey olması lazım, geçen hafta Tekin Elem'i de bitirdi ben nasıl bir karar vermem lazım burada diye" (Tekin, Eski Fifa Hakemi).

Futbolun ve futbol hakemliğinin, yönetim örgütündeki kurumsallığa gölge düşüren bu uygulamalar sonucunda hakemlerin hissettikleri, Yılmaz'ın sözlerinde berraklaşır: *Yalnız kabramandır sabada hakem...*

Ülkemizdeki kulüp başkanları ve yöneticilerinin maç sonu açıklamaları neticesinde *düdüğünü asmak zorunda kalan (hakemlik yaşantısı biten)* hakemlerin olduğu bilinen bir gerçektir. Araştırmamızdaki bulgulara bakıldığında, hakemlerin mesleklerinin bu şekilde sonlanması diğer hakemler için önemli bir gözdağı olabilmektedir:

"Türkiye'de herkesin ismi ve soy ismi ile tanıdığı hakemler bir gecede yok ediliyorsa hakem bunu görür hisseder bu yüzden, aman onun başına geldi aynı şey benim başıma çok çok daha kolay gelir, ünlü ünlü hakemlerin bir gecede kafası kopartılırken ben kimim ki duygusu onlara rahat düdüğün çaldırılmaz" (Yılmaz, Eski Fifa Hakemi).

"Çok basit bir örnek vereyim size hakem televizyonda maç seyrederek akşam evinde, bu haftaki maç atıyorum Yeşilspor-Tozspor (dört büyüklerden bir takımın ismini veriyor) maçdır. Yeşilspor'un lehine % 50-50 bir penaltı vardır, hakem bu penaltıyı çalar, ondan sonra 5 hafta Tozspor aleyhine penaltı çaldığı için dinlenirse ve bir hafta sonra da Tozspor'un atıyorum Kırmızıspor ile bir maçı varken, Tozspor'un lehine % 50-50'lik bir pozisyonda hakem (penaltıyı) çalıp 1 hafta sonra maça gidiyorsa şöyle bir algı oluşur, bu büyük takımın lehine karar verdiğimizde maça gidiyorsak yönetici bunu istiyor ... Birisinin bir şey söylemesine gerek yok. Yani bilinçaltı baskı oluşturuyor, yani büyük takımın lehine hata yapanlara nasıl olsa destek veriliyor, biz büyük takımın lehine karar verdiğimiz zaman nasıl olsa bir hafta sonra maça gidiyoruz ... bunu verirken de birisini kayırdığı için değil ona öyle inandığı için o kararı veriyor" (Faik, Eski Fifa Hakemi).

² Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor, TFF Başkanı seçimlerinde daha etkin bir oy oranına sahiptir. Dolayısıyla bu kulüpler federasyon başkanı seçiminde oldukça etkilidir. Federasyon başkanı, MHK'yi oluşturur ve MHK üyelerini seçer. MHK ise ülkemizde hakemlik kurumunun en yetkili karar organıdır. Hakemlerin maçlara atanması, yükselmesi, cezalandırılması gibi tüm işlemlerden sorumludur. Bu nedenle MHK'nin bağımsız olmasının futboldaki kayırmacılık kültürünün azalması için önemli olduğu düşünülmektedir.

Alıntının bu kadar uzun tutulmasının nedeni diğer hakemler tarafından da dile getirilen ortak noktaları Faik'in derli toplu bir şekilde resmetmesidir. Burada dikkat çeken nokta hakemin büyük takımın lehine kararlar vermesinin kayırmacılık olarak algılanmaması ve bilinçaltındaki kaygılarla açıklanmasıdır. Halbuki bu kararların hep bir takımın lehine verilmesi adil olmayan yanlış bir uygulamaya işaret eder. Bu noktada hakemlerin adına kayırma demedikleri bazı uygulamalarının sonucunun kayırmacılığı doğurduğunun altını çizmekte fayda vardır.

Hasan'ın aşağıdaki sözlerinden ise, futbolun yönetim örgütünde yaşanan kayırmacılık temelli ilişkilerin, hakemlerimuktedire taraf olmaya; diğer bir anlatımla güçlünden yana tavır koymaya ittiğini anlamak mümkündür:

“Emeğe saygı duyan insan tabii ki orada (eyyam yapmada) direniyor bir direnç gösteriyor gördüğünü yapmaya çalışıyor. Ama işte öyle direnç gösteren hakemleri de sistem kabul etmiyor. Diyor ki “bir dakika burada bizim bir düzenimiz var, sen bizim düzenimizi bozuyorsun kardeşim, düzene niye çomak sokuyorsun” diyor ve bu kişileri uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Tıpkı geçmişte yaptıkları gibi anlatabiliyor muyum sorun bu” (Hasan, Eski Fifa Hakemi).

Bu anlatı aynı zamanda ayrımcılığa uğrayan hakemlerin sistemdeki pozisyonuna da işaret etmektedir. Nitekim bulgulardan da anlaşıldığı gibi, TFF, MHK ve kulüpler başta olmak üzere iç içe girmiş iktidar alanları ve bunların hakemler üzerinde kurduğu baskı, kayırmacı davranışların üretilmesinde kilit roldedir. Aynı zamanda güçlünün kollanması, yukarıdaki iktidar alanları tarafından, kayırmacı eylemlerin sorun olarak görülmemesine neden olmakta ve hatta bu davranışın normalleştirilmesine yol açabilmektedir. Bu durum bazı hakemlerin ayrıcalık ve avantaj yaşarken bazılarının ayrımcılık yaşamasına ve mesleklerinin sonlandırılmasına neden olmaktadır. Örneğin Yılmaz'ın “*Bir kere Futbol Federasyonu'nun olduğunu hakem görüyor kulüplerin çok güçlü olduğunu görüyor, hakem bunu kokluyor ve kokladığı zaman da maça çıktığında hangi takımların federasyonla yakın olduğunu oradaki kulüp başkanlarının ne kadar güçlü olduğunu hakem biliyor ve hakem bu hafta maça gitme analizini yaptığı zaman (sessizlik)*” şeklindeki açıklamaları kulüplerin TFF üzerindeki iktidarını, büyük kulüplerin ve TFF'nin ise hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak hakemleri –ve kararlarını- kuşatabildiğini düşünmemize sebep olur. Nitekim Eren de “*(dört büyük futbol kulübünün) Futbol Federasyonu içerisinde ciddi bir yani etkileri var hakem bu kaygı yaşayabilir, ben bu kulübü karşıma almıyorum*” sözleri ile bu kaygının onları *tarafgir* gibi gösterdiğini düşünmektedir. Öyle ki, katılımcılar hakemlerin mesleklerinde yükselebilmek ve mesleklerini devam ettirebilmek için gücün yanında durmak zorunda olduklarını hissetmektedirler. Bu güç merkezlerinin karşısında duran hakemlerin ya uzun haftalar dinlendirilerek ya da meslekleri sonlandırılarak cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hakemlerin muktedire taraf olduklarında hakemlik yaşantılarının devam etmesi, gücün karşısında durduklarında ise meslekî konumlarının riske edilmesi onların, kimi zaman bilerek kimi zaman ise bilinçli olmadan, kayırma eğiliminde bulunmalarına neden olabilmektedir. Nitekim alanyazındaki araştırmalar, kayırma ve güç arasında bir ilişki bulunduğu öngörmektedir. Örneğin Asunakutlu (2010: 52), örgütsel yapı içerisinde yöneticini kayıran taraf olduğunu ve elindeki motivasyon araçların sayesinde gücü kendine odakladığını, meşrulaştırdığını ve sürekli kılmaya çalıştığını düşünmektedir. Bununla birlikte çalışanların bir kısmının da, bir şekilde söz konusu güçten faydalanmak üzere güç sahibine yakın olma arzusu duyduğunu belirtir, zira bireyler güç merkezine yaslandıkça güçten nemalanmakta/ kendi amaçlarını gerçekleştirme fırsatını gözetmekte, örgütsel pozisyonu elde etmekte, bu pozisyonu güçlendirmekte ve korumaktadır.

Tema 3: Hakemler ve Kayırma Pratikleri:

Bulgular, futbolda hakemlerin kayırmacılık temelli davranışlarına yönelik katılımcıların farklı görüşlerinin olduğunu göstermektedir. Fakat katılımcıların ortak vurgusuna göre, bu tür eylemler bilerek, isteyerek ve bilinçli bir şekilde yapılan eylemler değildir; aksine hakemlerin üzerlerinde

hissetmiş olduğu çeşitli baskı mekanizmalarının maç içindeki bazı kararlarına yansımından doğan eylemlerdir. Dolayısıyla katılımcılar, toplumdaki yerleşik kültürün işaret ettiği, hakemlerin sahaya bir takımı kayırmak için çıktığı anlayışını reddetmektedirler. Fakat Faik, Cihan ve Onur dışındaki tüm katılımcılar, futbolda müsabakadaki eşitliği bozan ve dolayısıyla kayırmacılığa yol açan uygulamaların yaşanabildiğini düşünmektedir.

Hakemlerin kayırmacılık temelli davranmadığını düşünen katılımcılar için hakemler *sahada babasını bile tanımazlar* (Onur, Eski Fifa Hakemi). Yani hakemler, kesinlikle kayırmacı tutum sergilemezler. Bu katılımcılara göre hakem hata yapar fakat bilinçli bir kayırma eyleminde bulunmaz. Bu hataların nedeni, hakemin yeteneği ya da müsabaka esnasında etkilerini gösteren yorgunluktur:

“Bizler kararlarımızı verirken büyük küçük ya da renklere göre karar vermiyoruz, zannediyorlar ki medya baskısıyla, idareci baskısıyla, federasyon baskısı oluşturup bizim takımımızın lehine karar versinler gibi bir algı oluşturmak istiyorlar. Bunu yapan arkadaşlarımız yanlış yapıyorlarsa kesinlikle yeteneği oranındadır.” (Faik, Eski Fifa Hakemi).

Bu temadaki dikkat çeken bir diğer bulgu, pek çok hakemin (Hüseyin, Yılmaz, Çağrı, Eren, Faik, Tekin) kayırmacılığı, kayırmacılık olarak değil, hakemlerin bilmeden, istemeden, bilinçaltındaki kaygı ve korku nedeniyle verdikleri kararlar olarak nitelendirmeleridir:

“Hakem düşünerek maça çıkmaz ama bilinçaltında aslında bir kaygı vardır ve var olduğu için de ister istemez o kaygının yaratmış olduğu kararlar onu tarafgir gibi gösterir ama hakemin böyle bir planı yoktur”(Eren, Eski Fifa Hakemi).

Yukarıdaki alıntı, hakemlerin bilinçsiz olarak ve üzerlerindeki baskılardan etkilenerek verdikleri kararlar olduğunu anlarız. Fakat, bu kararların olumlu sonuçları yoğunluklu olarak bir takımın lehine hizmet ettiğinde, üstelik bu takımlar büyük takım ya da ev sahibi takım ise, bu tarz kararlar sonuçları itibariye kayırmacılık olarak değerlendirilmelidir. Örneğin Eski Fifa hakemi Tekin, *“Futbol ama buna çok elverişli”* diyerek, kayırmacı uygulamaların futbolda dolaşıma sokulacağı iklimin halihazırdalığına dikkat çeker. Bununla birlikte katılımcıların görüşlerine göre *“düdüğün niyeti, yani hakemin hatalı mı yoksa kayırmacı mı karar verdiği”*, camiadaki kişiler tarafından kolaylıkla farkedilebilir. Katılımcılar hakemlerin yanlış-hatalı kararları ile kayırmacılık temelli kararlarının arasındaki farkı rahatlıkla anlayabildiklerini dile getirmişlerdir. Faik’in *“Bir hakemin verdiği kararda hakemlik camiasından gelen kişiler art niyetli mi yoksa takımı kayırıp kollamak için mi yapıyor yoksa gördüğünü mi çalıyor olduğunu bilir”* sözleri bu konuyu somutlamaktadır.

Hakemlerin kayırmacılık pratiklerini analiz ederken; hakemlerden Faik, Cihan ve Onur dışındaki tüm katılımcıların gerek örtük gerekse açık olarak futbol kültürümüzdeki kayırma edimlerinin varlığına ışık tuttuğunu anlarız. Katılımcıların anlatımların hakemlerin kimi zaman farkında olmadan, kimi zaman da baskıya karşı gösterdikleri bir reaksiyon olarak, kayırmacılığa çıkan eylemler üretebildikleri anlaşılmaktadır. Alanyazındaki hakem yanlılığı (referee bias) ve kayırmacılığını (favoritizm) ortaya koyan pek çok araştırma (Boyko ve ark., 2007; Petterson-Lidbom ve Priks, 2010; Sutter ve Kocher, 2004; Scoppa, 2008) hakemlerin büyük kullüpleri ya da ev sahibi takımları kayırabildiğini ve onlara karşı yanlış kararlar verebildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Alt Tema: Hakem Kayırmacılığının Boyutları *“Hakem isterse böyle maç, çok hiç kimsenin anlayamayacağı yerlerinden, içine dahil olur”* Semih

Araştırmanın sonuçları bir futbol müsabakasında hakemlerin, faul, tac, ofsayt, korner, sarı ve kırmızı kart gösterme(me), penaltı verme(me), uzatma süresini belirleme gibi kararlarla kayırma pratiklerini dolaşıma sokabileceğini göstermektedir. Örneğin, Semih’in anlatımları, öncelikli olarak futbolda bir hakemin kayırmacı davranışlarının, takdir haklarını bir takımın lehine kullanma, kart gösterme-göstermeme, taç atışı, ofsayt ve korner gibi kararlarda iltimaslı davranma, faul çalma-çalma ve bu faul kararlarını bölge özelliklerine göre çalma –rakip takımın kritik bölgeleri ya da

kolladığı takımın risk yaratmayan bölgeleri- gibi boyutlarda gerçekleştiğini aydınlatmaktadır. Bunun dışında, Semih'in *akıllı ve zeki* hakemi *bu konularda tecrübesi olan* hakem olarak nitelemesi; özellikle ev sahibi takım lehine yanlı tutum sergilemenin *abilerden öğrenilmesi* dikkat çekicidir. Fırat'a göre ise, eğer hakem bir takımı kollamak isterse bunu "*Mesela bütün takdir haklarını o takımdan yana kullanır. Kartlarını rakip takıma bonkörce kullanır diğer takıma cimri davranır, penaltıyı kolay çalar*" gibi kararlarıyla yapabilir.

"Şöyle, o tutacağı takımı, kollayacağı takımı rakip takım normal bir fiziksel mücadele girse bile hakem ikide bir faul çalarak o takımın demoralize edip hızını kesip düşürebilir ... Özellikle zararsız yerlerde, orta sahada ikili mücadelede faulü o mu yaptı bu mu yaptı, kimsenin çok fazla ayıramadığı yerde sen ev sahibinin lehine çal. Veya taç atılıyor ev sahibinin savunma tarafındaysa taç ondan mı çıktı bundan mı çıktı, ver orada ev sahibinin lehine, anladınız mı. Yani tabi ama bunlar oyunun şeyini düşürür, dengesini düşürür illa ki çıkıp da ceza sahası içerisinde bariz bir olaya penaltı ver- verme değil ..." (Semih, Eski 2. Lig Hakemi).

Hakemlerin anlatıları, Süper Lig'e göre daha az göz önünde olması, televizyonlarda daha az yer alması ve daha az denetlenmesi gibi nedenlerle alt liglerde kayırmacı edimlerin daha fazla yaşandığına işaret etmektedir. Yılmaz'ın "*Yukarıdaki maçlar gözünde bulunduğu için, her türlü maçlar yayına kuruluş tarafından yayınlanıp bittiğinde herkes izliyor ama alt tarafta, ben de boş olduğum zamanlarda gidiyorum, üçüncü lig ikinci lig maçlarına, resmen alt tarafta katliam var.*" şeklindeki sözleri, alt liglerde kayırma pratiklerinin daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Faik ise, özellikle Süper Lig'de *pek çok farklı açıdan çekim yapan kameraların oyuna şeffaflık kazandırdığına* dikkat çekmiştir.

Araştırmanın bulguları, bir futbol müsabakasında hakemlerin faul, tac, osfayt, korner, sarı ve kırmızı kart gösterme(me), penaltı verme(me), uzatma süresini belirleme gibi kararlarla kayırmacılık türü kararlarını dolaşıma sokabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra hakemler, takdir haklarını kolladığı takım lehine kullanma ya da ev sahibi takıma karşı yanlı tutum gösterme gibi pek çok boyutta kayırmacılık temelli davranabilir. Nitekim hakem yanlılığını ele alan çalışmalar da hake⁸lerin, daha fazla serbest vuruş kararı verme, daha az sarı ve kırmızı kart gösterme, (Boyko ve ark., 2007; Buraimo, Forrest ve Simmons, 2010; Downward ve Jones, 2007; Nevill ve ark., 2002; Sutter ve Kocher, 2004), ev sahibi takım gerideyse, ev sahibinin önde veya berabere olduğu durumlara göre, daha fazla uzatma süresi (extra time) verme (Dohmen, 2005; Garicano ve ark., 2005; Scoppa, 2008; Sutter ve Kocher, 2004), ev sahibi takıma daha fazla penaltı kararı verme (Dohmen, 2005; Scoppa, 2008; Sutter ve Kocher, 2004) gibi kararları olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar araştırmamızın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Katılımcıların anlatılarından –muktedir taraf olma temasında daha net görüldüğü gibi- hakemlerin Anadolu takımlarına karşı dört büyükleri, deplasman takımına karşı ev sahibini kayırma eğilimi olabileceğine işaret etmektedir. Türkiye'de ev sahibi olma avantajını inceleyen sınırlı sayıda araştırma da, dört büyüklerin Anadolu takımları karşısındaki avantajlı konumunu analiz etmiştir. Örneğin Koruç, Kocaekşi ve Esenyel (2007) Türkiye Futbol Süper Ligi'nde 2002–03 ve 2003–04 sezonlarında oynanan müsabakaları, galibiyet, mağlubiyet, atılan ve yenen gol, kart ve penaltı cezalarını, ev sahibi ve konuk takımlar açısından değerlendirmiş ve Türkiye Futbol Süper Ligi'nde ev sahibi takımların, maçların %62'sinde galip geldiğini ortaya koymuştur. Seckin ve Pollard (2008) dünya ve İngiltere ortalamalarına benzer şekilde, Türkiye'de oynanan maçlarda toplanan bütün puanların %61,5'nin ev sahibi takımların kazandığını göstermiştir. Esenyel'in (2010: v), 1996-2009 yılları arasında 13 sezon boyunca Türkiye Süper Ligi'nde ev sahibi olma avantajını araştırdığı çalışmasında; Türkiye Futbol Süper Ligi'nde ev sahibi takımların atılan gol, kart ve penaltı cezaları açısından anlamlı bir şekilde avantaja sahip olduğu, bunun yanında Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor'un diğer takımlara kıyasla bu avantajı daha fazla yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu takımların diğer takımlara kıyasla hem evde hem de deplasmanda oynanan maçlar açısından daha üstün olduklarını, diğer takımların ise dört takım üzerinde ev sahibi olma avantajına sahip olamadıklarını göstermiştir (Esenyel, 2010: 69).

Futbolda ev sahibi olma avantajının etkisinin araştırıldığı çalışmalar, (Brown, Raalte, Brewer ve Winter, 2002; Courneya ve Carron, 1992; Clarke 2005; Neave ve Wolfson, 2003; Nevill, Newell ve Gale, 1996; Pollard, 2006a; Pollard, 2006b; Pollard ve Pollard, 2005; Watson ve Krantz, 2003) ev sahibi olmanın çeşitli nedenlerden dolayı müsabakanın sonucunda etkilidir. Bu etkilerden seyirci faktörünü ele alan çalışmalar, seyircilerin çıkardıkları ses düzeyinin ya da kalabalık etkisinin –crowd effect- hakem kararları üzerindeki etkili olduğunu ve ev sahibi takıma avantaj sağladığını ortaya koymuştur (Boyko ve ark., 2007; Lucey ve Power, 2004; Nevill ve Holder, 1999; Nevill, Balmer ve Williams, 1999; Nevill ve ark., 2002; Picazo-Tadeo, González-Gómez ve Guardiola, 2011; Pohlkamp, 2014; Unkelbach ve Memmert, 2010). Araştırmalara göre hakemler, daha fazla serbest vuruş kararı verme, daha az sarı ve kırmızı kart gösterme, uzatma süresi gibi kararlarını ev sahibi takım lehine vermektedir (Boyko ve ark., 2007; Downward ve Jones, 2007; Nevill ve ark., 2002; Sutter ve Kocher, 2004). Ev sahibi takım dışında hakemler ekonomik, politik ve medya gücüne sahip büyük takımları (Juventus, Milan, Fiorentina, Lazio, Reggina) kayırmakla (favouritism) suçlanmaktadır (Scoppa, 2008). Sonuç olarak hakemler, ev sahibi avantajında ve müsabakanın sonucunda etkili olan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Boyko ve ark., 2007; Courneya ve Carron, 1992). Nitekim Pollard ve Ruano'ya (2013) göre, ev sahibi olmanın tüm sporlarda avantajı vardır.

Tema 4: Futbolun Yönetim Organı (TFF-MHK) ve Kayırma Pratikleri

Futbolun yönetim uygulamalarında, ya da hakemlik kurumunda, hakem yöneticileri *hakemlere karşı hangi kararları ve davranışları ile kayırmacılığı eyler* sorusunun yanıtını aldığımız bu temadaki bulgular, katılımcıların hakemlik mesleklerinin devam ettiği süreçte, yöneticileri tarafından adil olmayan uygulamalarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, katılımcılar özellikle yönetsel boyutta, kayırmacılık temelli ilişkilerin yaşandığına inanmaktadır. Hakemlerden Faik, Cihan ve Onur; dışındaki tüm katılımcılar, futbolun yönetim organında kayırmacılık temelli ilişkilerin dolaşıma girdiğini düşünmektedirler:

“Türk futbolunda torpil olmaz olur mu ya (kahkahalar) dibine kadar var ya, herkes için söyleyemiyorum da çoğunlukla var tabii ki...Türk futbolunun içerisindeki adaletsizlikler yüzünden ben hakemliği bıraktım. Çünkü Türk futbol hakemlerinin o zamanlarda, benim bıraktığım dönemlerde başında bulunanların hakemlerin kategori atlamalarında ya da performans belirlemelerinde adil davranmadıklarını düşündüm. Klasman belirleme ile ilgili kendilerine yakın olan insanlar noktasında tercih kullandıklarını gördüm ve onun üzerine tepki olarak bıraktım” (Hasan, Eski Fifa Hakemi).

“Aday hakemlik niçin yapılır, il hakemliği niçin yapılır. Oradan yetişecek, ama yok, il hakemliğinde bile torpiller var, ilde bile. Amatör maçlarda bile torpille hakem atanıyor, birine beş maç veriliyorsa bir haftada, diğerine bir maç veriliyor. Niye çünkü onun tanıdığı var öbürünün yok, öbürü gariban” (Fırat, Eski Bölge Hakemi).

Tam aksi yönde hakemlik kurumundaki yönetim uygulamalarının adaletli sürdürüldüğünü düşünen katılımcılar ise, TFF ve MHK'nin yönetim uygulamalarında kesinlikle kayırmacı tutum sergilemeyeceğini düşünmektedir. Bu hakemlere göre, hakem atamaları *son derece hassas bir terazi*dir:

“Biz şimdi o kadar hassas davranıyoruz ki sezon başında toplantı yapıyoruz, ilk seminerde diyoruz ki üniversite öğrencisi olabilirsiniz, İstanbul'da üniversite okumuş olabilirsiniz ama doğduğunuz yer Manisa'dır, size Manisa'da bir maç yazdığımızda etrafınızdaki insanlar Manisa lehine karar vermeniz beklentisine girerler, o yüzden bize herkes doğduğu, bulunduğu yerlerde görev almaması konusunda söylesinler. Eğer, bize bunu söylemeyip bir müsabakada görev verdiğimizde duyar isek, hakemliğiniz biter ...” (Faik, Eski Fifa Hakemi).

Yukarıdaki anlatımın aksi yönünde düşünen katılımcılar için ise, MHK'nin *atama ve yükselmelerdeki kayırmacı tutumu*, Hüseyin'in *Mubakkak tabii*, Yılmaz'ın *Kesinlikle yüzde bir milyon Fırat'ın Kesinlikle kesinlikle yüzde bin beş yüz kayırmacı tutumla yapar!*, Tekin'in *Yani mutlaka yapar, ülke gerçekleri*

var ifadeleri ile dile getirilmiştir. Yanı sıra bu katılımcılar, futbolun yönetim organındaki kayırmacı pratiklerin varlığına dair görüş ve deneyimlerini bildirmişlerdir:

“Kesinlikle Türkiye’de hakem camiası ahbap çavuş ilişkisi ile yürüyen, onun adamı bunun adamı diye yürüyen bir camia haline geldi ... Yani hakem camiasında işte bu yöneticiler, Adil Gür’le birlikte camia’yı ikiye bölmüştür ve onun adamı bunun adamı diye, ocu bucu şucu diye ikiye bölündü. Her gelen yönetim bir öncekileri diskalifiye etti, ondan sonra onlar geldi onları diskalifiye etti yani iğrenç bir döngü. Hakem camiası öyle bir hale geldi ki babadan oğula, akrabadan akrabaya geçen bir saltanat haline geldi. Yani öyle bir hale geldi ki ... siz hakemlikten anlamasanız dahi sizi hakem yapıyorlar. Ağzınızla da kuş tutsanız bir tanıdığınız yoksa veya bir akrabanız eski hakem değilse veya üst düzeyden bir torpiliniz yoksa siz hakem olamazsınız, o-la-maz-sı-nız (heceleyerek) ve Türkiye’deki hakem profilini görüyoruz maalesef” (Fırat, Eski Bölge Hakemi).

Kadir ise federasyon başkanının değişmesiyle birlikte hakemlik yaşantısının, *hiçbir gerekçe sunulmadan* sonlandığını aşağıdaki sözleri ile anlatmıştır:

“[...] Daha sonra federasyonun değişmesiyle birlikte, federasyon başkanının değişmesiyle birlikte... İnsanlara hiçbir gerekçe sunulmadan, ortada bizlere göre ve kamuoyuna göre hiçbir şey yokken, hatta beni tanımıyor ki, bir kararla bize ... yıl boyunca maç verilmedi. Daha sonra biz Merkez Hakem Kurulu’nun çıkarmış olduğu bir talimatla beraber FIFA hakemliğinden Süper Lig hakemliğine, Süper Lig hakemliğinden de biraz önce saymış olduğum, biliyorsunuz işte çok uzun yıllar C hakemliğine B hakemliğine ve A klasman hakemliğine, bunları kademe kademe çıkarıyorsunuz ve her kademedede en az 2 yıl beklersiniz, 10 yılda ya da 15 yılda geldiğin bir yere ben sadece bir kararla, bir günde en alt klasmana düşürüldüm... Hakemler mutlaka haksızlığa uğramıştır ama bizim uğradığımız kadar hiçbir hakem haksızlığa uğramamıştır. Çünkü biz en tepeden aşağıya düştük ve hiçbir gerekçe sunulmadı. 16 yıl Türk hakemliğine hizmet vermişim ben, doğuda gitmediğim maç kalmamış benim, Şırnak, Silopi, Mardin. Sonra bir adam geliyor sizin FIFA kokartınızı söküyor hiçbir gerekçe sunmadan.” (Kadir, Eski Fifa Hakemi).

Hakemler, yöneticilerinin adillikten ve objektiflikten uzak uygulamalarının bulunabildiğine ve yöneticilerin statülerinden doğan yetkileri kullanırken, bazı hakemlerin lehine bazılarının ise aleyhine davranışlar sergilediğine dikkat çekmişlerdir. Bu durumun, hakemlik kariyerlerinin devam etmesinde ya da bitmesinde önemli bir belirleyen olduğuna vurgu yapmışlardır. Tüm bunların camiadaki ahbap çavuş ilişkilerini beslediğini ve yeniden ürettiğini; dolayısıyla hakemlik kurumunda bizden-sizden ayrımı gibi kutuplaşmalara yol açtığını düşünmektedirler. *Onun adamı bunun adamı* anlayışı nedeniyle, yönetime/yöneticiye yakın hakemlerin daha avantajlı konumda oldukları; yönetimle ya da yöneticilerle herhangi bir yakınlığı veya bağlantısı bulunmayan hakemler ile yönetimin sorun yaşamış hakemlerin ise maçlara atanma, klasman yükselme ve klasman düşürülme gibi boyutlarda haksızlıklar ve ayrımcılıklar yaşadığı dile getirilmiştir.

Futbolun yönetim organındaki kayırma pratikleri, kayırmacılığın boyutları ve türleri temalarında; hakem katılımcılardan Faik, Cihan ve Onur dışındaki tüm katılımcılar MHK’de kayırmacılık temelli ilişkilerin var olduğunu düşünmektedirler. Araştırmanın sonuçları futbolun yönetim organında siyasi kayırmacılık başta olmak üzere nepotizm, kronizm ve hemşehri kayırmacılığın var olduğuna işaret etmektedir. Nitekim alanyazında yapılan diğer araştırmalar, siyasi kayırmacılığın varlığına işaret etmekte ve bu kayırmacılık türünü ülkemizdeki önemli sorunlardan biri olarak nitelemektedir (Fındıkcı, 2013; Gökçe, Şahin ve Örselli, 2002; Memişoğlu ve Durgun, 2007; Özkanan, 2013: 95; Özsemerci, 2002; Yıldırım, 2013; Yılmaz ve Kılavuz, 2002). Bu çalışmada nepotizm, katılımcıların en sık vurguladığı kayırmacılık türlerinden biridir. Katılımcılara göre hakemliğin *babadan oğula ve akrabaya geçen saltanat* (Fırat) haline gelmesi, camiada akrabalık ilişkisi bulunmayan hakemlerin haksızlık ve ayrımcılık yaşamalarına sebep olmaktadır. Beşler’in (2016: 86) futbol kulübü yöneticilerinin antrenörlerinin ve futbolcuların futbol hakemlerinin saha içi

yönetimine ilişkin görüşlerini incelediği araştırmasındakatılımcıların büyük bir çoğunluğu, hakemlikte birçok hakemin çocuklarının da hakemlik yapmasını eleştirdikleri ve bu durumun gereğinden fazla görüldüğünü dile getirmişlerdir.

Alt Tema: Yönetim Organındaki Kayırmacılığın Boyutları

Futbolun yönetim organının, hakemliğe başlama, hakem atamaları, klasman yükselmeler, FIFA listesinin belirlenmesi, hakemlerin cezalandırılması (kötü performanslarının ardından bir süre maçlara atanmama) ve performans değerlendirmeleri (gözlemci notları) gibi boyutlarda kayırmacı tutum sergilediği anlaşılmaktadır.

“Türk futbolunun içerisindeki adaletsizlikler yüzünden ben hakemliği bıraktım çünkü Türk futbol hakemlerinin o zamanlarda, benim bıraktığım dönemlerde başında bulunanların hakemlerin kategori atlamalarında ya da performans belirlemelerinde adil davranmadıklarını düşündüm. Klasman belirleme ile ilgili kendilerine yakın olan insanlar noktasında tercih kullandıklarını gördüm ve onun üzerine tepki olarak bıraktım” (Hasan, Eski Fifa Hakemi).

Oğuz’un “UEFA’ya bildirimde kayırmacı olabilir, mesela sizin yerinize beni gönderebilir.” ve Kadir’in “Bak klasman çekimlerinde bunlar oluyor özellikle aşağıda çok oluyor” sözleri Eren’in ise “Özellikle FIFA hakemi belirleme aşamasında kayırmacılık olur yani geçmişte de olmuştur” şeklindeki sözlerinden, futbolun hakemlik kurumunda yaşanan kayırma pratiklerinin UEFA listesine isim yazılması ve klasmanların belirlenmesi –yani hakemlerin görevlerinde yükselmeleri- aşamasında karşılaştığını göstermektedir.

Hakemlerin, müsabakadaki olumsuz performanslarına bağlı olarak bir sonraki hafta görev alamaması sıklıkla karşılaşılan ceza yöntemidir. Bu ceza sistemini kayırma özelinde okumaya çalıştığımızda bazı hakemlerin uzun haftalarca dinlendirilmesi bazılarının ise hatalı yönetimlerinden hemen sonraki haftalarda dahi görev alması söz konusudur. Hakemler açısından adil olmayan bu uygulama hakkında Semih’in anlattığı şu şekildedir:

“Şimdi ben hatırlıyorum mesela Musa Okur’un –babası eski hakem olan bir hakemin ismini veriyor- Camlı’da bir maçında çok bariz bir şey oldu, ceza sahası içerisinde kalktı adam eliyle çat diye topa vurdu, buna rağmen adam penaltıyı mı çalmadı bir şey oldu, öyle bir olay oldu. Şimdi öyle bir şeyi mesela biz yapsak hayatımız boyu bir daha maç alamayız. Biter, hakemliğimiz biter... Bunlar ne yapıyorlar, böyle bir şey olduğu zaman tuttıkları bir adam olduğu zaman, 2-3 hafta basında unutuluncaya kadar dinlendiriyorlar, 3 hafta sonra, 4 hafta sonra gene sürüyorlar. Ben bunları çok bariz bir şekilde gördüm ve yaşadım” (Semih, Eski 2. Lig hakemi).

Hakemlerin cezalandırma sistemindeki adaletsizliklerin dışında bazı gözlemcilerin müsabaka yönetimindeki performans değerlendirme aşamasında kayırmacı tutuma sahip olduğu anlatılır arasındadır. Kadir kronizmin gözlemcilik boyutundaki işlevselliğini anlatmış ve bunun hem hakemin kararlarına yansımaları hem de oyuna etkisini ele almıştır:

“Tabi bununla (gözlemcilik) ilgili de oluyor aynı şey, adamcılık dediğimiz iş bununla da oluyor... Şöyle örnek vereyim mesela Toprak ilinden bir hakem maça gitti maçın gözlemcisi de Yeşilli’den birisi o Toprak il hakemi Toprak’da gözlemcilik yapan bir abisi ile arası çok iyiye, o gözlemci bu gözlemciyi arıyor, bizim çocuğumuz, bizden diyor. O da hoş görülemeyecek bir hataysa hoş görür ya da tam tersi oradaki gözlemci onu arıyor, bizim buraya böyle böyle bir tane çocuk geldi diyor, nasıl bir çocuk diyor, aman aman geçir gitsin ona diyor bizden değil o diyor...” (Kadir, Eski Fifa Hakemi).

Futbolun yönetim organının, hakemliğe başlama, hakem atamaları, klasman yükselmeler, FIFA listesinin belirlenmesi, hakemlerin cezalandırılması (dinlendirilme) ve performans değerlendirmeleri (gözlemci notları) boyutlarda kayırmacı tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Farklı nedenlerle kayırılan hakemlerin, daha fazla (hafta içi ve haftasonu) ve daha düzenli (her hafta) görevlendirildikleri, FIFA listesinde yer alma ihtimallerinin arttığı, yüksek gözlemci notlarından

dolayı müsabakaları yönetirken daha az stresli olduğu anlaşılmaktadır. Çakmak (2011:62,65), hakem atamalarının eşit yapılmaması, hakemlik kariyerinde yükselme çabası, müsabakalara görevlendirilmeme cezası alınması, federasyonun ve merkez hakem kurulunun desteğini yeterince hissedememek gibi örgütsel faktörler hakemler üzerinde oldukça yüksek bir stres faktörü olduğunu ortaya koymuştur.

Tema 5: Hakemlik Kurumunda Deneyimlenen Kayırmacılık Türleri

Hakemlik kurumundaki kayırmacılığın türlerine baktığımızda, ikili ilişkiler ve bağlantılar (kronizm), yönetime yakın olmak (siyasi kayırmacılık), babaların eski hakem olması ya da şu anki yönetim kademelerinde bulunması (nepotizm), İzmir, İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde hakemlik yapmanın avantajları (hemşehricilik) gibi uygulamaların katılımcılar tarafından vurgulandığı görülmektedir. Semih'in aşağıdaki uzun alıntısı aday hakemlikten itibaren başlayan kayırma sürecinin ve iç içe geçmiş kayırmacılık türlerinin nasıl işlediğini göstermektedir:

“Şimdi başlangıçta zaten şöyle başlıyor daha aday hakemken, yeni kurs bitirmişsiniz eğer sizi tanıyorsa birileri sizi biliyorsa, üst düzey hakemden veya İl Hakem Kurulu'ndan birileri seni tanıyorsa o zaman adayken, daha siz haftada bir tane iki tane maçı zor alırken, tanınan kişi en az beş-on tane alıp sizden daha hızlı pişiyor. Hem sizi demoralize ediyor, hem siz maç bekliyorsunuz mesela o hafta, size maç çıkmıyor. Ama öbür taraftan isimli şahsa bir bakıyorsunuz, haftada üç-beş tane maça çıkıyor. Şimdi maça çıkması şu, tabii hepimiz zaten yeniyiz, hepimiz yetişmek için sahaya çıkıyoruz hiç birimiz daha elimize düdük almamışız, bayrak tutmamışız, orası işte o kurstan sonra artık öğrendiklerini uygulayabilecek mi yeri. Şimdi o şans kişiye ne kadar çok tanınrsa, daha ufak maçlar olduğu için bunlar, dolayısıyla hata da yapmanız kimse şey yapmıyor, öyle göze batmıyor. Ama siz çıktıkça, mesela haftada bir kere maça çıkan biri çok az şey geliştirebiliyor ama haftada üç-beş maça çıkan biri çok daha hızlı geliştiriyor kendisini. Sizden hemen bir adım iki adım öne çıkıyor, daha ilk adayken bu iş başlıyor zaten, esas iş orada başlıyor. Adayken kimisinin babası eski hakem – nepotizm-, kimisi işte bulunduğu ilde tanınmış bir futbolcu veya birinin bir yakını var – kronizm- mesela daha çabuk, hızlı gidiyor hemen ona çok fazla maç veriliyor. Daha adayken bakınız etken, daha üst klasmandan falan bahsetmiyorum, oradayken hemen başlıyor. E tabii bunun içinde ne kadar çok şans tanınsa da hiç yetenezsiz biri varsa, o zaten elenip gidiyor. Ama o çok şans tanınanlardan 10 kişiye şans tanınıyorsa bir kişi elendiyse, sizden, şans tanınmayan bir adaydan hemen bir iki adım üç adım öne geçiyor, daha çabuk pişiyor daha çabuk gelişiyor ve siz daha adayıla devam ederken o hemen bölge hakemi oluyor, il hakemi oluyor hemen kokartı takıyor, yani adaylık bitiyor” (Semih, Eski 2. Lig Hakemi).

Katılımcılar, Türkiye'de babası ya da bir akrabası hakemlik yapmış, çok fazla faal hakem olduğunu ve bunların kariyer basamaklarını, diğer hakemlerden çok daha hızlı bir şekilde ve daha kolay bir şekilde çıktığını, hakemlik kurumunda daha ayrıcalıklı konumda olduklarını dile getirmişlerdir. Hakemliğin *babadan oğula ve akrabaya geçen saltanat* –nepotizm- (Firat) haline gelmesi nedeniyle, camiada akrabalık ilişkisi bulunmayan hakemlerin haksızlık ve ayrımcılık yaşamaları söz konusudur. Katılımcılarla yapılan görüşmeler, hakem babaların camiadaki sosyal sermayesini, oğullarının hakemlik yaşantısında kullandığını göstermektedir:

“Diren Karanfil'i kutlarım tabii, dünya çapında maç yönetiyor adam ama babası Bulut Karanfil olmasaydı, babası Hakemler Derneği Genel Başkanı olmasaydı, Diren Karanfil'e bu kadar şans tanınır mıydı acaba? Baştan başını anlatıyorum, adaylıkta, il hakemliğinde, orada bu kadar şans tanınır mıydı acaba, bu kadar önü açılır mıydı acaba? Açıldı, o da iyi kullandı ... Şimdi belki eşit davranılsa, ona tanınan şans başka çocuklara tanınsa, bizim bir tane Diren Karanfil'imiz değil belki beş tane Diren Karanfil'imiz çıkacak. Yani öbür çocukların

içinde de mutlaka belki Diren Karanfil'den daha yetenekli çocuklar vardır” (Semih, Eski 2. Lig Hakemi).

“[...] Örnek veriyorum, şimdi babadan oğula dediğiniz zaman Diren Karanfil, babası Bulut Karanfil. Bulut Karanfil Süper Lig hakemliği yapmış, dolayısıyla Süper Lig hakemliği yaparken birçok yollardan geçiyor değil mi, birçok arkadaş ediniyor birçok dost ediniyor. E şimdi sonra hakemliği bırakıyor, sonra aslında devam ediyor camianın içerisinde kalmaya, İl Hakem Kurulu üyesi veya Merkez Hakem Kurulu üyesi olarak. Dolayısıyla bir hakemin bu klasman yollarını belirleyen kuruluş kim, Merkez Hakem Kurulu, peki Merkez Hakem Kurulu'nda oluşan insanlar kimlerden oluşur, atıyorum x insanının babasından oluşuyor. Dolayısıyla x insanın şansı bu camiada hiç tanınmayan bir insanın şansından kesinlikle daha fazla, buna yok diyemeyiz” (Kadir, Eski Fifa Hakemi).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı gibi futboldaki kayırma pratikleri çok sayıda yetenekli hakemin yükselmesinde bir engel olabilmektedir. Futbolun yönetsel boyutundaki nepotizmin, babası eski bir hakem olan bir hakemin hakemliğe başladığı andan daha çok desteklemesi, bu hakemlerin daha fazla maç alması, hatalarının daha kolay tolere edilmesi anlamlarını taşıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların, futbolun yönetim organında en sıklıkla yaşandığını düşündükleri kayırmacılık türü nepotizmdir. Beşler'in (2016: 86) futbol kulübü yöneticilerinin antrenörlerinin ve futbolcuların futbol hakemlerinin saha içi yönetimine ilişkin görüşlerini incelediği araştırmasında, katılımcıların büyük bir çoğunluğu, hakemlikte birçok hakemin çocuklarının da hakemlik yapmasını eleştirdikleri ve bu durumun gereğinden fazla görüldüğünü dile getirmişlerdir. Dolayısıyla bulgularımızı destekleyen bu çalışma sonucunun da gösterdiği gibi, futbolda nepotizm yaygın görülen bir kayırmacılık türüdür.

Katılımcılara göre, Ankara, İzmir ve İstanbul hakemlerine daha fazla şans tanınması – hemşehricilik-, bu illerdeki hakemlerin ilerleyen yıllarda yönetici konumuna gelerek, sosyal sermayelerini kendi illerindeki hakemlere avantaj sağlamak için kullanmaları, hemşehri kayırmacılığının görünümünü ortaya koymaktadır. Hakemlerle yapılan görüşmelere göre, hakemliğin belirli illerin tekelinde olması Anadolu'da yetişen hakemlerin kariyerleri önünde ciddi bir engeldir:

“... Hakemlik ülkemizde belirli illerin tekelindedir. Ankara İzmir İstanbul ...Hâlâ İstanbul, Ankara, İzmir, FIFA hakemleri dediğimiz hakemliğin top, en üst hakemleri, on FIFA hakemi mesela İstanbul, Ankara, İzmir. Şimdi burada öyle bir şey var suyun gözündeki olan suyu berrak içer, yöneticinin karşısında duran (gölüşmeler), sobanın karşısında durursan ısınırın yani yöneticinin yanındakiler, yani bir dönem öyle şeyler yaşandığı için, hep yöneticinin yanında duranların ön planda tutulduğu, hakemlik camiası bunun sıkıntısını hep yaşıyor. Yani hakem arkadaşlarımız bilse ki Anadolu'dan ben de FIFA hakemi olurum, ben de üst düzey maçlar alırım düşüncesiyle hazırlansa daha başarılı olur” (Faik, Eski Fifa Hakemi).

Futbolun yönetim organında, katılımcıların deneyimlediği kayırmacılık türlerinin, nepotizm, kronizm, hemşehri kayırmacılığı ve siyasi kayırmacılık olduğu anlaşılmaktadır. Özkanan'ın (2013: 92) yönetimde kayırmacı uygulamaları analiz ettiği araştırmasında, siyasi kayırmacılık, nepotizm, kronizm ve hemeşehricilik katılımcıların en fazla gözlemlendiği kayırmacı uygulamalar olarak belirlenmiştir. Kavasoglu, Özer Yenel (2016), bazı mücadele sporlarındaki kayırmacılığın incelemiş ve çalışmanın bulguları, federasyonda tanıdık ya da akrabalık ilişkileri olan sporculara ve hakemlerin eşi, dostu yahut akrabası olan sporculara ayrıcalıklı davranıldığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, araştırma bulgularımıza benzer ekilde, yönetim alanında ve spor bağlamında kayırmacılığı ele alan bu araştırmalarda da farklı kayırmacılık türlerinin yaşandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın sonuçları, kayırmacı uygulamalar nedeniyle camiadaki bazı hakemlerin tükenmişlik yaşadığını, demoralize olduğunu ve bu durumun sahadaki performanslarına yansımalarını

düşünebiliriz. Dolayısıyla hakem yöneticilerinin adaletsiz tutum ve davranışlarının, hakemlerin stres ve kaygı düzeyini artırdığını ve hakemlik yaşantısını olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu durum ise, hakemlerin yönetsel boyutta yaşadığı problemlerin, kurumlarına ve yöneticilerine olan adalet ve güven duygularını azaltma ve hakemlik mesleğini bırakma niyetlerini arttırma sonucunu doğurabilmektedir. Kayırmacılığın çalışanlar üzerindeki etkisini ele alan araştırmalar, kayırmacılığın çalışanlar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ve çalışanların işten ayrılma eğilimini arttırdığını, örgütsel adalet ve güven duygularını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Asunakutlu ve Avcı, 2010; Büte, 2011a, Büte, 2011e; Fu, 2015; Polat ve Celep, 2008).

Katılımcılara göre, toplumsallaşma sürecinde özendirilen ve kabul gören/olumlanan bu davranışın çözümü için, “Doğru insanları, hiçbir kaygımız olmadan, siyasi kaygımız olmadan, arkadaşlık ilişkimiz olmadan gerçekten hak eden adamı, senden ya da benden olmasının bir önemi yok önemli olan doğru insanı doğru yere koymak” (Eren, Fifa hakemi), ifadesini özetleyen liyakat ilkesinin temel alınması son derece önemlidir. Bunun hemen ardından tüm katılımcıların ortak vurgusu, MHK'nin atama ile değil seçimle gelmesi ve tam bağımsız (özerk) bir yapıya kavuşması, kurumun dışarıdan (TFF ya da kulüpler tarafından) etkilenmelere ve müdahalelere kapanması bakımından oldukça mühimdir. Ayrıca kayırmacı eylemlerin ortadan kaldırılması için adalet, eşitlik, dürüstlük, hakkaniyet, etik ve ahlâk gibi temel değerlerin ön planda olduğu bir spor kültürünün oluşturulması elzemdir.

4. Sonuç

Hakemlerin kayırmacılık fenomenine ilişkin görüş ve deneyimlerini inceleyen bu araştırmanın sonuçları, futbolda kayırmacılığın, yaygın ve köklü bir kültür olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, oyunun yönetici konumunda olan hakemlerin ve hakemlerin yöneticisi konumunda olan TFF ve MHK'nin bilinçli ya da bilinçsiz olarak ve zaman zaman kayırmacılığın eyleyicisi konumunda olduklarına işaret etmektedir.

Ülkemizdeki kültürel iklimden azade olmayan futboldaki kayırmacı uygulamaları azaltabilmek için öncelikle bu sorunlu davranış kodlarının görünür kılınması ve varlığının kabul edilmesi gerekmektedir. Zira futboldaki kayırmacı kültür kalıplarının oluşmasında ve sürdürülmesinde yerleşik kültürün, büyük payı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle hakemlerin adil olarak, korkmadan, baskı altında kalmadan müsabaka yöneteceği kültürel iklim yaratılmadan, hakemlerin tamamen yansız olmasını beklemek beyhude bir çaba olacaktır. Dolayısıyla öncelikle ülkemizdeki futbol kültürünün kavga, çatışma, şiddet ve kayırmacı değerlerden arınması gerekmektedir. Kayırmacılığın azaltılmasında, farklı paradigmalara yürütülen, spor/futbol alanlarında kayırmacılık (favoritizm) konulu araştırmaların itici bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Futbolda Kayırmacılık

ORIJINALLIK RAPORU

%5

BENZERLİK ENDEKSİ

%3

İNTERNET
KAYNAKLARI

%4

YAYINLAR

%1

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BIRINCIL KAYNAKLAR

1

KAVASOĞLU, İrem, ÖZER, Uğur and YENEL, İ Fatih. "SPORDA FAVORİTİZM: MÜCADELE SPORLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME", Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, 2016.

Yayın

%1

2

KAVASOĞLU, İrem and YAŞAR, Mustafa. "Toplumsal Cinsiyet Normlarının Dışındaki Sporcular", Hacettepe Üniversitesi, 2016.

Yayın

%1

3

dergipark.ulakbim.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

4

dergipark.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

5

www.cogeyb.org

İnternet Kaynağı

<%1

6

w3.beun.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

DEMİRTAŞ, Hasan and AKARSU, Mesut.

7

"Öğretmen Teftişini Müfettiş Yerine Okul Müdürünün Yapmasına İlişkin ", İnönü Üniversitesi, 2016.

Yayın

<% 1

8

Melissa Anderson, Sandy Wolfson, Nick Neave, Mark Moss. "Perspectives on the home advantage: A comparison of football players, fans and referees", Psychology of Sport and Exercise, 2012

Yayın

<% 1

9

issuu.com

İnternet Kaynağı

<% 1

10

yayin.todaie.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat